Графи, орієнтовані графи, дерева

$\overline{((A\&(\overline{B}))}$

Лекція

Матеріал для презентації взято з підручника
Андерсон Д.А. Дискретная математика и комбинаторика: Пер. с англ.. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2003, с. 392-421.

План:

З ІСТОРІЇ

Теорія графів бере початок з рішення відомим математиком Ейлером задачі про **Кенігсбергські мости** в 1736 році.

У той час у місті Кенігсберзі було два острови, з'єднаних 7 мостами з берегами річки Преголь і один з одним.

Завдання полягає в наступному: здійснити прогулянку по місту таким чином, щоб, пройшовши рівно по одному разу по кожному мосту, повернутися в те ж місце, звідки починалася прогулянка.

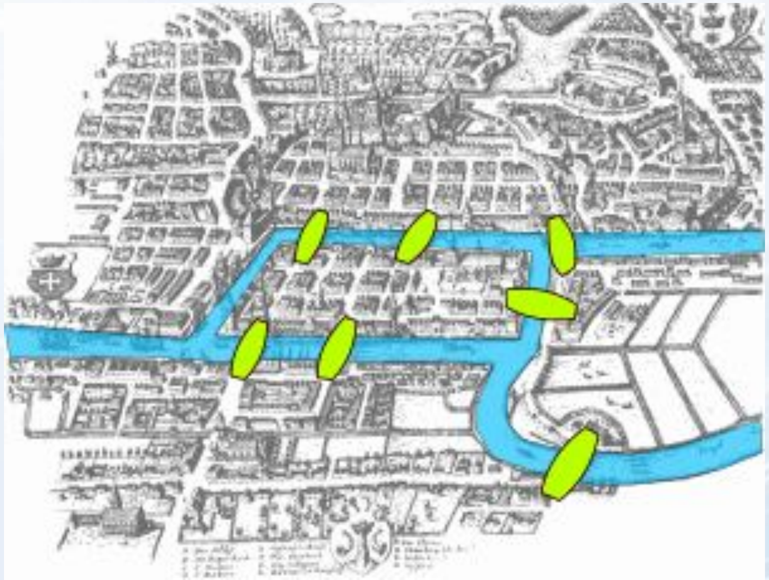

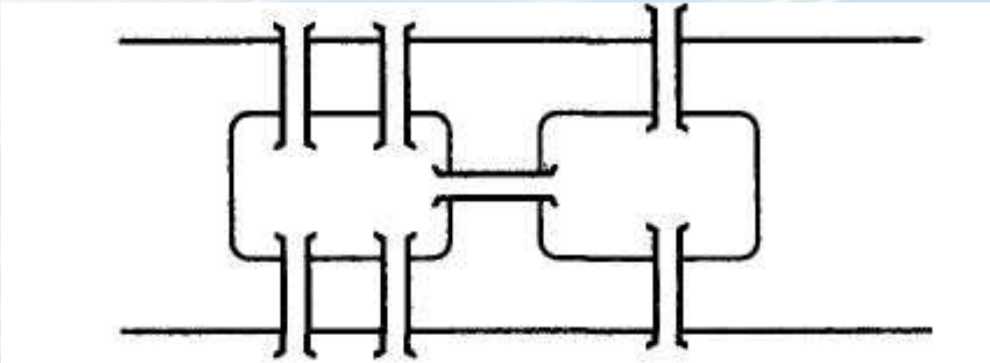

ГРАФИ

Теорія графів і, особливо, алгоритми на графах широко застосуються у програмуванні. Теорія графів надає дуже зручну мову для опису програмних та багатьох інших моделей.

(*Простим*) *графом* (graph) називають пару $G = (V, E)$, де V – непорожня скінченна множина елементів довільної природи (***множина вершин***), а E - множина двоелементних підмножин множини V (***множина ребер***). Позначають $G(V, E)$ або $<V, E>$, $|V| = p$, $|E| = q$.

$G = (V, E)$; $V = \{a, b, c, d\}$;
$E=\{\{a, b\}, \{b, c\}, \{a, c\}, \{c, d\}\}$.

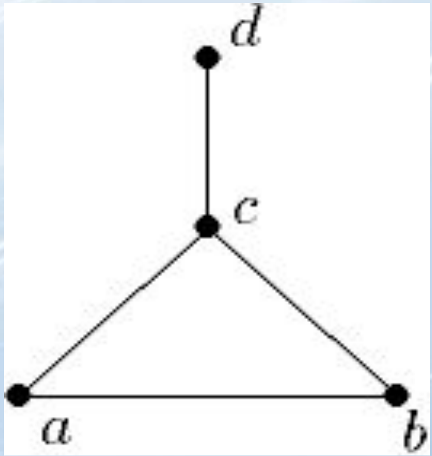

Геометрична інтерпретація

Граф зображують у вигляді діаграми, на якій вершини позначають точками, а ребра - лініями між цими точками.

1. Граф $G(V, E)$, де $V = \{a, b, c\}$ і $E=\{\{a, b\}, \{b, c\}\}$ зображують як на рис. 1 або рис. 2.

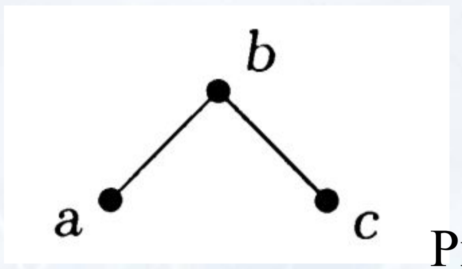

Рис. 1

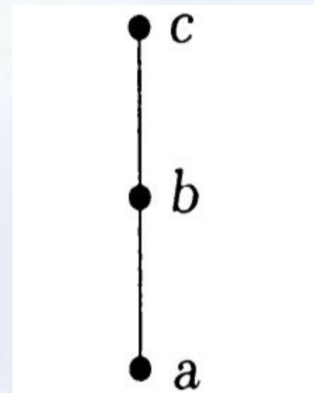

Рис. 2

2. Граф $G(V, E)$, де $V = \{a, b, c, d, e\}$ і $E = \{\{a,b\}, \{a,e\}, \{b,e\}, \{b,d\}, \{b,c\}, \{c,d\}\}$, може бути зображений діаграмою на рис. 3.

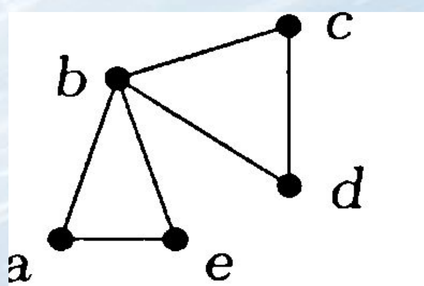

Рис. 3

Використання графів

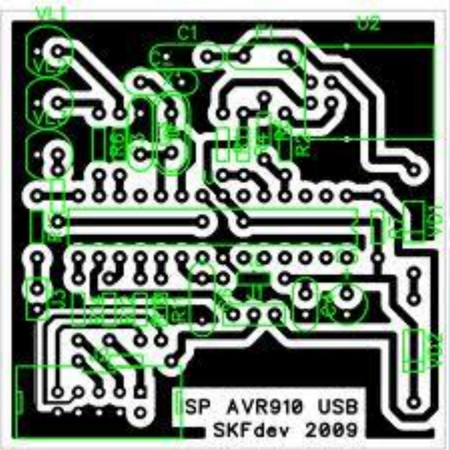

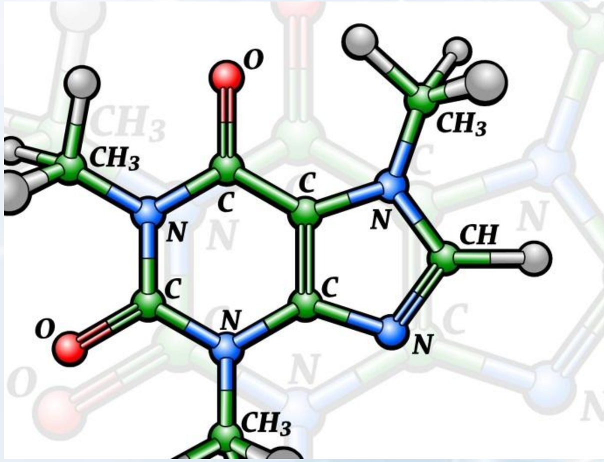

Основні типи графів

Мультиграф - граф з кратними ребрами - пара (v_i, v_j) зустрічається в E більше 1 разу. (E - *сукупність* невпорядкованих пар різних елементів із V).

Псевдограф - граф з петлями - ребрами виду $e = (v, v)$.

Граф на рисунку $G = (V, E)$; $V = (1, 2, 3, 4)$;
$E = <(1, 1), (1, 2), (1, 3), (2, 4), (2, 4)>$
- псевдомультиграф:

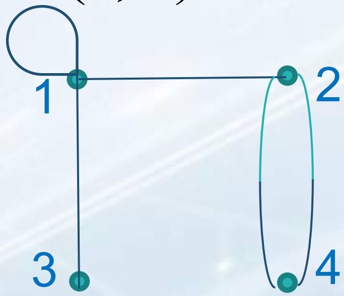

Граф без кратних ребер і петель називають ***простим графом***.

Граф називають ***розміченим*** (***поміченим***), якщо задано множину міток S, функцію розмітки вершин f: $V \to S$ і (або) функцію розмітки ребер g: $E \to S$. Графічно це зображують надписування міток на вершинах і дугах.

Суміжність та інцидентність

Якщо $\{a, b\} \in E$, то елементи a і b множини V ***з'єднані*** ребром $\{a, b\}$, вершини a і b є його ***кінцями***, ребро $\{a, b\}$ ***інцидентне*** до кожної з вершин a і b, а вершини a і b ***суміжні***. Ребра, інцидентні одній вершині, називають ***суміжними***.

Множину вершин, суміжних з вершиною v, називають ***множиною суміжності*** вершини v і позначається $\Gamma(v)$. Якщо $A \subset V$, то $\Gamma(A)$ - множина всіх вершин, суміжних з вершинами з A.

У наведеному графі
вершини v_1 і v_2 - суміжні,
а v_1 і v_3 - не суміжні,
ребра e_1 і e_5 - суміжні,
а e_1 і e_3 - не суміжні,
вершина v_2 і ребро e_1 - інцидентні.

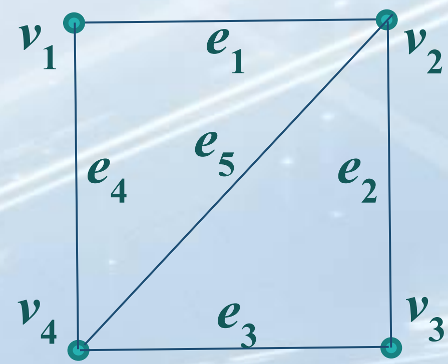

Валентність

Степенем (***валентністю***) вершини v ($deg(v)$ або $d(v)$), називають кількість ребер, інцидентних цій вершині. Вершину степені 0 ($d(v) = 0$) називають ***ізольованою***. Якщо степінь вершини $d(v) = 1$, то вершину називають ***кінцевою***, або ***висячою***.

Для простого графа

$$\forall\ v \in V\ \ 0 \le d(v) \le p - 1$$

Якщо степені всіх вершин рівні k, то граф називають ***регулярним*** степені k. ***Степінь регулярності*** позначають $r(G)$. Для нерегулярних графів $r(G)$ не визначено.

На рисунку наведена діаграма регулярного графа.

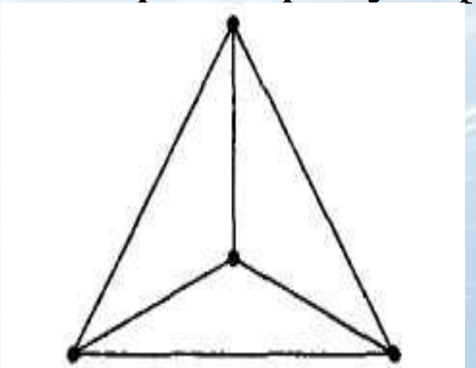

ТЕОРЕМИ

ТЕОРЕМА 1. (***Ейлера***) Сума степенів вершин графа парна і рівна подвоєній кількості ребер $\sum_{v\in V} d(v) = 2q.$

ДОВЕДЕННЯ

При підрахунку суми степенів вершин $\forall$ ребро враховується два рази: для одного кінця ребра і для іншого. □

ТЕОРЕМА 2. У будь-якому графі кількість вершин непарного степеня парна.

ДОВЕДЕННЯ

Нехай V_1 і V_2 - множини вершин парної і непарної степені відповідно. Тоді

$$2q = \sum_{v\in V} d(v) = \sum_{v\in V_1} d(v) + \sum_{v\in V_2} d(v).$$

$\sum_{v\in V} d(v)$ - парна за теоремою 1, $\sum_{v\in V_1} d(v)$ - парна $\Rightarrow$ $\sum_{v\in V_2} d(v)$ – парна, а це можливо, якщо $|V_2|$ парна, оскільки сума непарних чисел парна $\Leftrightarrow$ коли кількість доданків парна. □

ПІДГРАФ

Граф $G'(V', E')$ називають ***підграфом*** графа $G(V, E)$ (познач. $G'(V', E') \subseteq G(V, E)$), якщо $V' \subseteq V$ і/або $E' \subseteq E$. Таким чином, кожна вершина в G' є вершиною в G, і кожне ребро в G' є ребром в G.

Чи є графи рис. 2, 3 і 4 підграфами графа рис. 1.

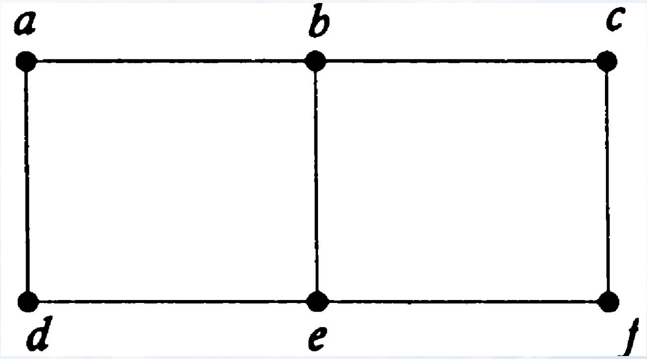

Рис. 1

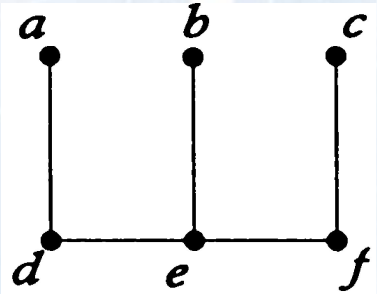

Рис. 2

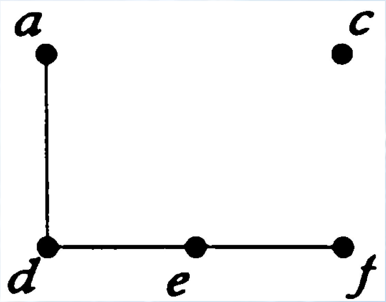

Рис. 3

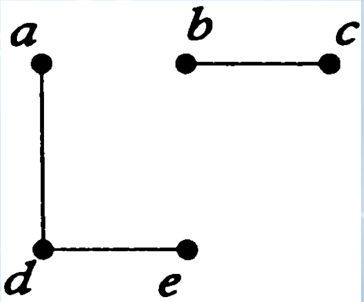

Рис. 4

ШЛЯХ

Нехай $G(V, E)$ - граф з вершинами $v_0, v_1, \ldots, v_k$ і ребрами $e_1, e_2, \ldots, e_k$.

Шляхом довжини k з v_0 у v_k (між v_0 і v_k) називають послідовність $v_0 e_1 v_1 e_2 v_2 \ldots v_{k-1} e_k v_k$ таку, що $e_i = \{v_{i-1}, v_i\}$ (познач. $v_0 v_1 v_2 \ldots v_k$). Шлях довжини k має k ребер.

Кожні два послідовних ребра шляху суміжні.

Простим шляхом з v_0 в v_k називається шлях, у якому не повторюються вершини.

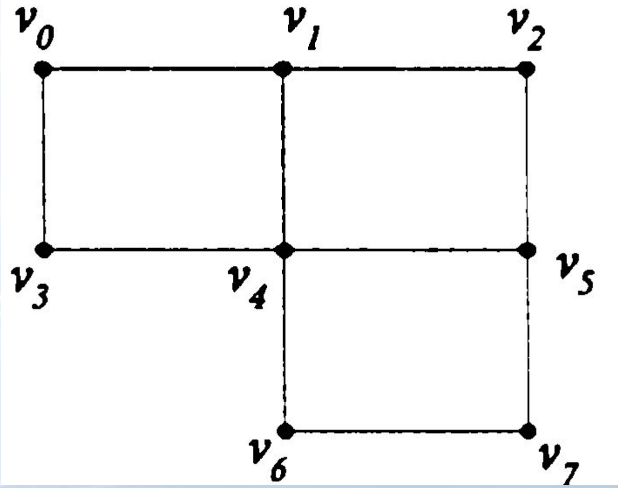

У графі на рисунку з v_0 у v_7 ведуть шляхи

$v_0 v_1 v_2 v_5 v_7$ довжини 4 (простий)

$v_0 v_1 v_2 v_5 v_4 v_1 v_2 v_5 v_7$ довжини 8

$v_0 v_1 v_4 v_5 v_4 v_5 v_7$ довжини 6

$v_0 v_3 v_4 v_6 v_7$ довжини 4 (простий)

ЗВ'ЯЗНІСТЬ

Граф G називають ***зв'язним***, якщо є шлях між будь-якими двома його різними вершинами.

Граф на рисунку не зв'язний.

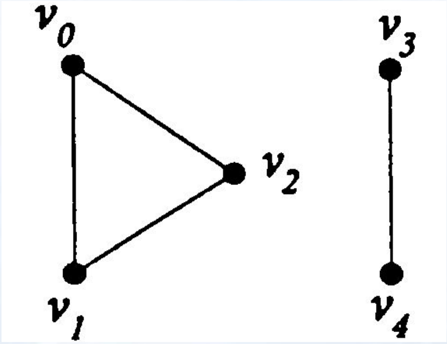

ТЕОРЕМА. Нехай $G(V, E)$ - граф. Якщо існує шлях з вершини v_i у вершину v_j, тоді існує простий шлях з вершини v_i у вершину v_j.

НАСЛІДОК. Граф G є зв'язним тоді й тільки тоді, коли між будь-якими двома його вершинами існує простий шлях.

КОМПОНЕНТА

Нехай $G(V, E)$ - граф. Підграф G' графа G називають ***компонентою*** графа G, якщо виконуються умови:

1. G' - непустий зв'язний граф.

2. G'' - зв'язний підграф графа G і $G' \subseteq G''$, тоді $G' = G''$. Звідси G' - максимальний зв'язний підграф графа G.

Графи рис. 2 і 3 - компоненти графа рис. 1.

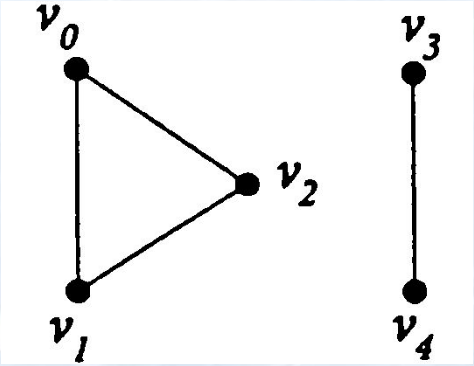

Рис. 1

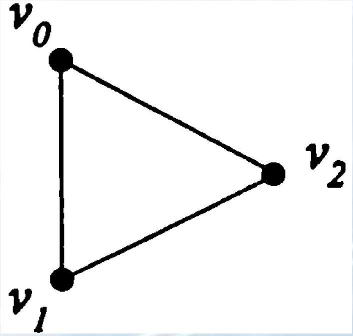

Рис. 2

Рис. 3

ЦИКЛ

Нехай $G(V, E)$ - граф. Шлях ненульової довжини, що з'єднує вершину v саму з собою і ребра якого не повторюються називають ***циклом***.

Цикл, що з'єднує вершину v саму з собою і вершини якого не повторюються (крім v) називають ***простим циклом***.

Цикл називають ***n-циклом***, якщо він містить n ребер і n різних вершин.

У графі на рисунку:

$v_0v_1v_4v_3v_0$ – простий цикл,

$v_0v_1v_4v_5v_7v_6v_4v_3v_0$ – цикл,

$v_1v_2v_5v_7v_6v_4v_1$ – простий цикл

$v_0v_1v_2v_5v_7v_6v_4v_3v_0$ – простий цикл

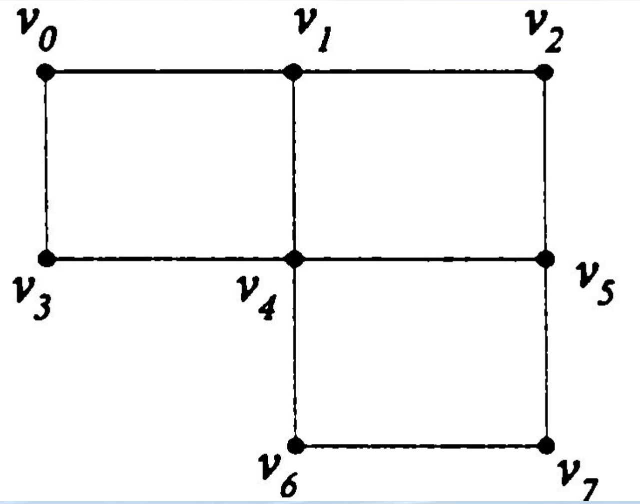

ПОВНИЙ ГРАФ

Граф називають ***повним***, якщо будь-які дві його вершини з'єднані ребром. Повний граф з n вершинами позначають через K_n.

На рисунку показані графи K_2, K_3, K_4 і K_5.

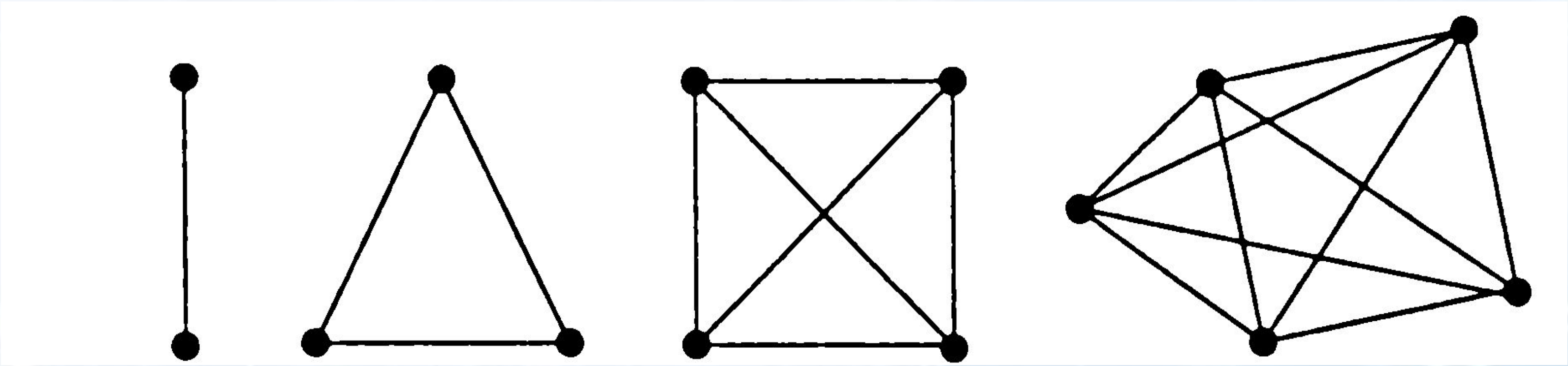

ДВОДОЛЬНИЙ ГРАФ

Граф $G(V, E)$ називають ***дводольним***, якщо $V = A \cup B$, $A \cap B = \varnothing$, а кожне ребро має вигляд $\{a, b\}$, де $a \in A$ і $b \in B$.

Дводольний граф називають ***повним дводольним*** графом $K_{m,n}$, якщо A містить m вершин, B містить n вершин і $\forall\ a \in A, b \in B$ $\{a, b\} \in E$, тобто, $\forall\ a \in A$ і $b \in B$ є ребро, яке їх з'єднує.

Графи $K_{1,2}$, $K_{2,3}$, $K_{2,2}$, $K_{3,3}$ представлені на рисунку.

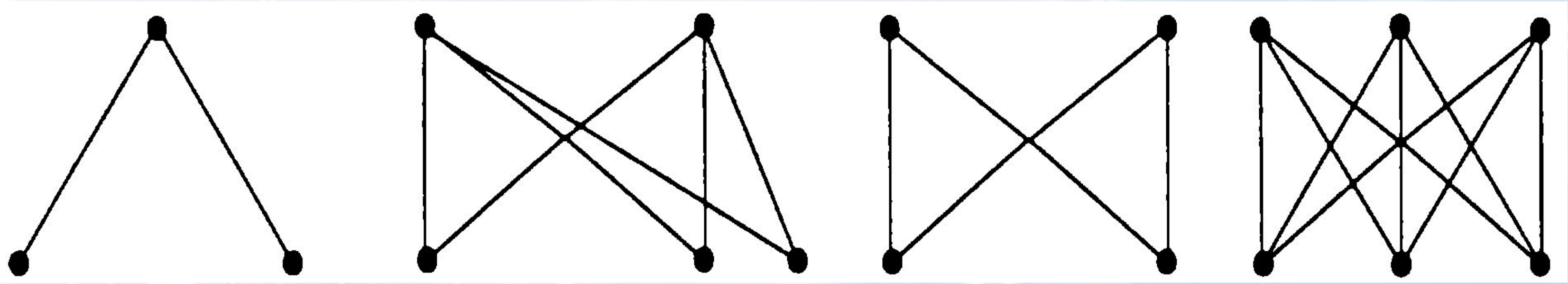

ОРІЄНТОВАНІ ГРАФИ

Орієнтований граф* (*орграф*)** $G(V, E)$, складається з множини V вершин і множини E впорядкованих пар елементів з V, названої множиною ***орієнтованих ребер або ***дуг***. Якщо $(a, b) \in E$, то (a, b) називають ***орієнтованим ребром*** (***дугою***), a - ***початковою вершиною***, а b - ***кінцевою вершиною*** ребра (a, b).

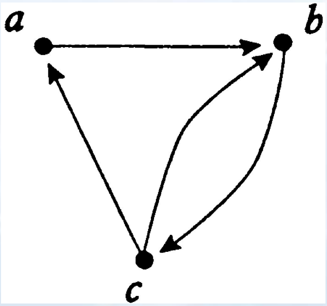

Орграф $G(V, E)$, у якого $V = \{a, b, c\}$,

$E = \{(a, b), (b, c), (c, b), (c, a)\}$.

Поняття орієнтованого графа допускає наявність петель, ребер виду (a, a).

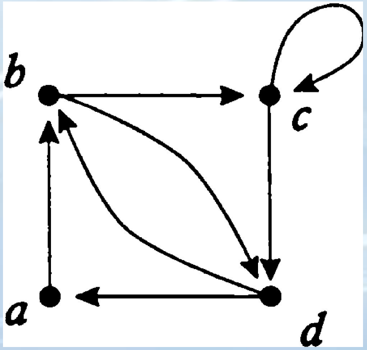

Орграф, у якого $V = \{a, b, c, d\}$,

$E = \{(a, b), (b, c), (c, c), (b, d), (d, b), (c, d), (d, a)\}$.

ВАЛЕНТНІСТЬ В ОРГРАФІ

Степенем виходу вершини v називають кількість ребер, для яких v - початкова вершина ($outdeg(v)$). ***Степенем входу*** вершини v називають кількість ребер, для яких v - кінцева вершина ($indeg(v)$).

Якщо $indeg(v) = 0$, то вершину v називають ***джерелом***. Якщо $outdeg(v) = 0$, то вершину v називають ***стоком***.

В орієнтованому графі на рисунку

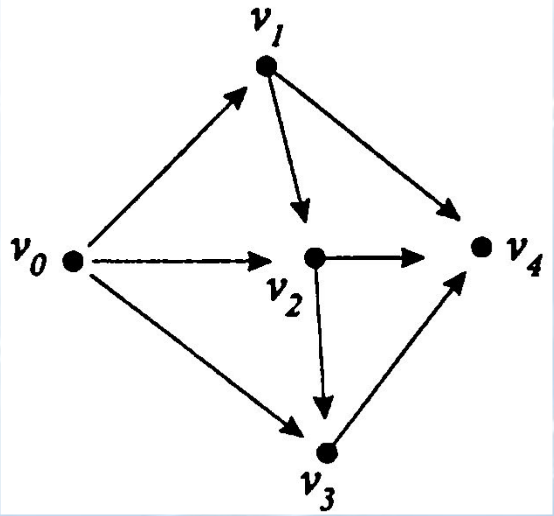

$indeg(v_0) = 0$, $outdeg(v_0) = 3$,

$indeg(v_1)= 1$, $outdeg(v_1) = 2$,

$indeg(v_2) = 2$, $outdeg(v_2) = 2$,

$indeg(v_3) = 2$, $outdeg(v_3) = 1$

$indeg(v_4) = 3$, $outdeg(v_4) = 0$.

Таким чином, вершина v_0 - джерело, а вершина v_4 - стік.

РОЗМІЧЕНИЙ ГРАФ

Орієнтований граф з більш ніж одним ребром з однієї вершини в іншу називають ***орієнтованим мультиграфом***.

Якщо кожне ребро позначене, говорять, це ***розмічений граф***.

Розмічений орієнтований граф $G(V, L, E)$ - це множина вершин V, множина міток L і множина $E \subset V \times L \times V$, тобто ребро e має вигляд (a, l, b), де l - мітка, а a, b - вершини.

Графічно ребро $e = (a, l, b)$ розміченого графа позначається, як на рис. 1, 2. Граф на рис. 3 є прикладом типових розмічених графів, які називаються автоматами.

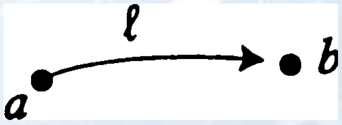

Рис. 1

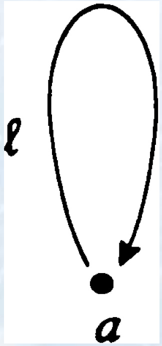

Рис. 2

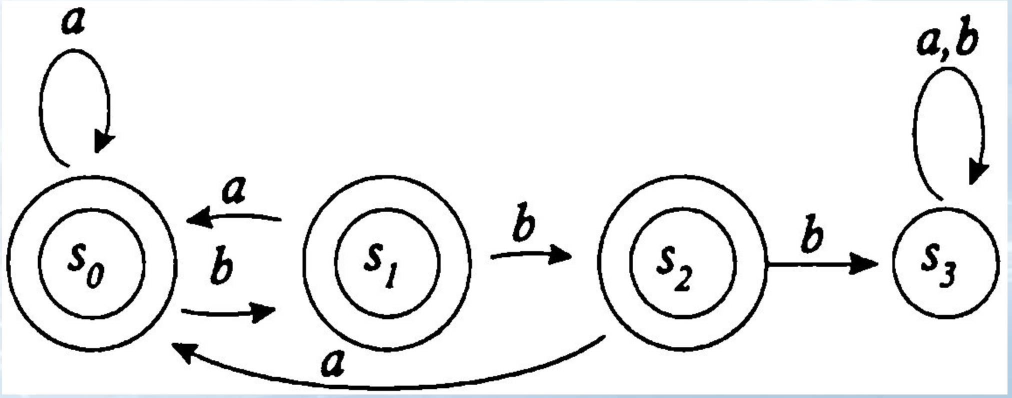

Рис. 3

ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДГРАФ

Орієнтованим підграфом орграфа $G(V, E)$ називають орграф $G'(V', E')$, якщо $V' \subseteq V$ і/або $E' \subseteq E$, тобто кожна вершина G' є вершиною G і кожне орієнтоване ребро G' є орієнтованим ребром G $(G'(V, E') \subseteq G(V, E))$.

Орієнтований шлях з a у b – це послідовність $v_0 v_1 v_2 \ldots v_n$, де $a = v_0$, $b = v_n$ і для $i = 1..n$ (v_{i-1}, v_i) - орієнтоване ребро.

Довжиною орієнтованого шляху називають кількість орієнтованих ребер, що входять у шлях.

Графи на рис. 1 і 2 - підграфи графа G на рис. 3?

Орієнтовані шляхи в G:

$v_0 v_1 v_2 v_4$, $v_1 v_2 v_4$, $v_0 v_3 v_4$.

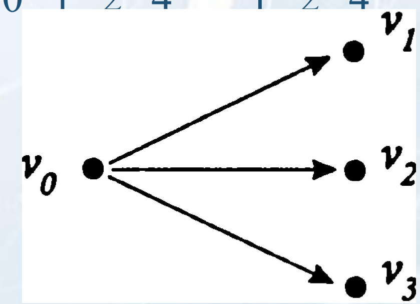

Рис. 1.

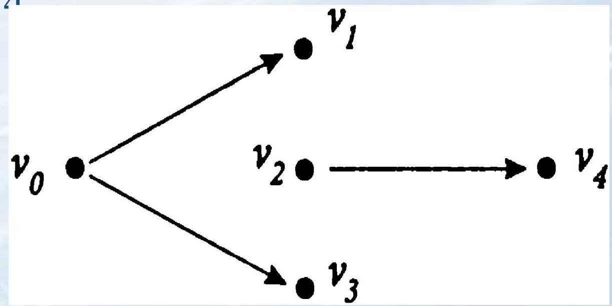

Рис. 2.

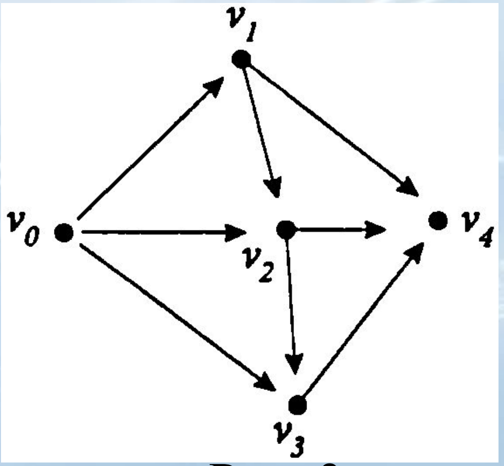

Рис. 3.

СПІВВІДНЕСЕНИЙ ГРАФ

Неорієнтований граф G^s, отриманий з орграфа G вилученням петель і заміною $\forall$ орієнтованого ребра неорієнтованим називають ***співвіднесеним***.

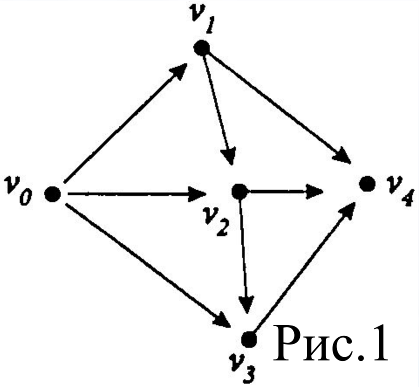

Рис.1

Для орграфа рис.1 співвіднесений граф на рис.2.

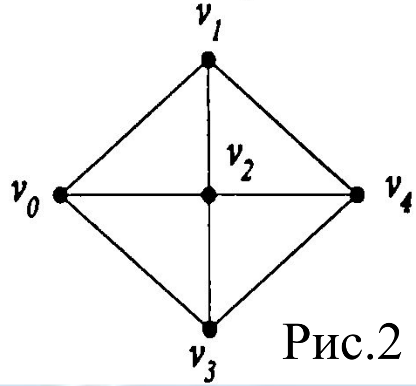

Рис.2

Нехай $G(V, E)$ - орграф.

Вилучимо петлі $E' = E - \{(v,v): v \in V\}$.

Отримаємо орпідграф $G'(V, E')$.

Нехай R - симетричне замикання E',

E^s - множина ребер, що представляє відношення R.

Тоді граф $G^s(V, E^s)$ - *співвіднесений граф* орграфа $G(V, E)$.

Множину ребер E неорієнтованого графа $G^s(V, E^s)$ можна визначити так:

$\{a, b\} \in E^s \Leftrightarrow$ для різних вершин a і b ребро $(a, b) \in G \vee (b, a) \in G$.

ЗВ'ЯЗНИЙ ОРІЄНТОВАНИЙ ГРАФ

Орграф $G(V, E)$ називають ***зв'язним***, якщо його співвіднесений граф зв'язний. Орграф називають ***дуже зв'язним***, якщо $\forall$ пари вершин $a, b \in V$ $\exists$ орієнтований шлях з a в b.

Орієнтований граф на рис. 1 зв'язний ?

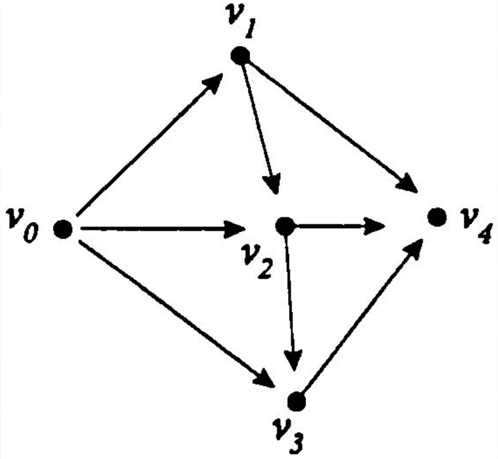

Рис. 1

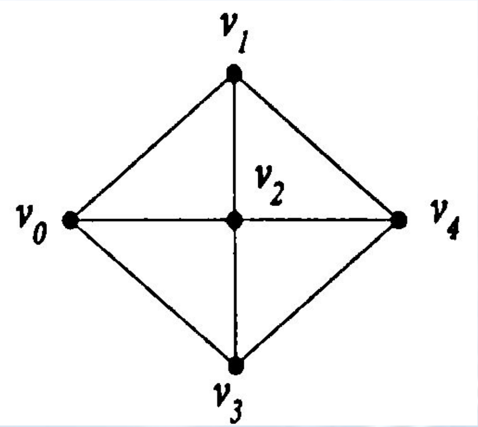

Рис.2

Орієнтований граф на рис. 1 зв'язний, оскільки його співвіднесений граф на рис. 2 зв'язний.

Орграф на рис. 1 не є дуже зв'язним, оскільки з v_1 в v_3 не існує орієнтованого шляху.

ДЕРЕВА

Дерево - це зв’язний граф без циклів.

Ліс - граф, компонентами якого є дерева.

Дерева використовуються як:

- інструмент при обчисленнях,
- зручний спосіб зберігання даних,
- спосіб сортування або пошуку даних, тощо.

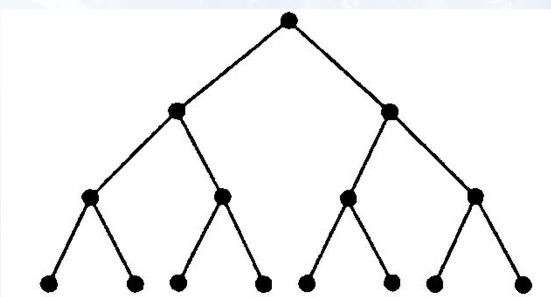

дерево

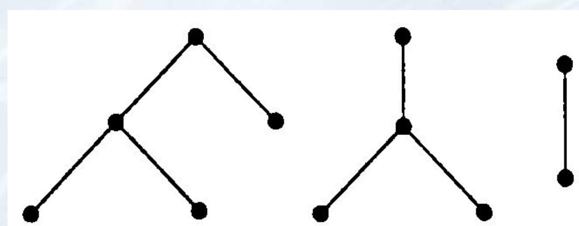

ліс

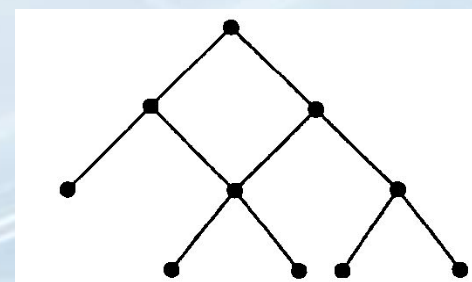

не дерево

ОРІЄНТОВАНЕ ДЕРЕВО

Орієнтоване дерево - це вільний від петель орієнтований граф, співвіднесений граф якого є деревом.

Якщо існує шлях від вершини a до вершини b, то він єдиний.

Якщо в орієнтованому дереві є ребро (a, b), тоді не існує ребра (b, a), у противному випадку шлях aba був би циклом, і шлях з a у b не був би єдиним.

Множина E, що для дерева є як множиною ребер, так і відношенням, має властивість: якщо $(a, b) \in E$, то $(b, a) \notin E$.

Таке відношення є ***асиметричним***.

ТЕОРЕМА 1

Для будь-яких вершин a і b дерева T існує єдиний шлях з a в b.

ДОВЕДЕННЯ.

Припустимо, що $\exists$ вершини a і b дерева T | шлях з a в b не є єдиним, і покажемо, що в такому випадку T не буде деревом.

Припустимо, що $\exists$ 2 різних шляхи:

$v_0 v_1 v_2 \dots v_n$ довжини n,

$v_0 v'_1 v'_2 \dots v'_m$ довжини m,

де $a = v_0$, $b = v_n = v'_m$.

У $\forall$ шляху $\exists$ 1-ша вершина, починаючи з якої відповідні вершини не збігаються, наприклад,

$$v_i \neq v_i'$$

і у $\forall$ зі шляхів $\exists$ точка, починаючи з якої вершини знову ті самі,

$$v_j = v_k'.$$

Тоді

$$v_{i\text{-}1} v_i v_{i+1} v_{i+2} \dots v_j v'_{k\text{-}1} v'_{k\text{-}2} \dots v'_i v_{i\text{-}1}$$

є циклом, тому граф T не є деревом.

ТЕОРЕМА 2

Якщо $\forall$ 2-х вершин графа G $\exists$ єдиний шлях з вершини a у вершину b, тоді G - дерево.

ДОВЕДЕННЯ.

Припустимо, G не є деревом. Тоді

1. або G не є зв'язним,

2. або G містить цикл.

Якщо граф G не зв'язний, то $\exists$ вершини a, b $\in$ G, для яких не $\exists$ шляху з a в b.

Якщо G містить цикл $v_0v_1v_2v_3v_4 \ldots v_{k-1}v_k$ $(v_0 = v_k)$, то

$$v_2v_3\ldots\ldots v_{k-1}v_kv_0 \quad \text{і} \quad v_2v_1v_0$$

є шляхами з v_2 в v_0.

Поклавши $a = v_2$ і $b = v_0$ бачимо, що шлях між вершинами a і b не є єдиним.

•

Дерево – це граф, у якому між двома його вершинами є тільки один шлях.

Кореневе дерево

Задане дерево

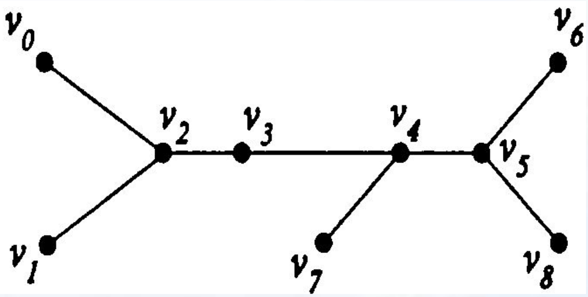

Якщо підвісити його за вершину v_3, одержимо дерево рис. 1, якщо за вершину v_4 - дерево рис. 2.

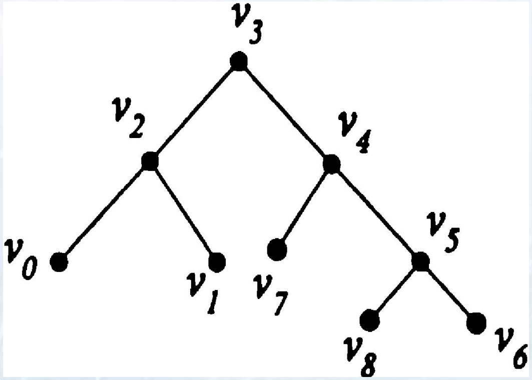

Рис. 1

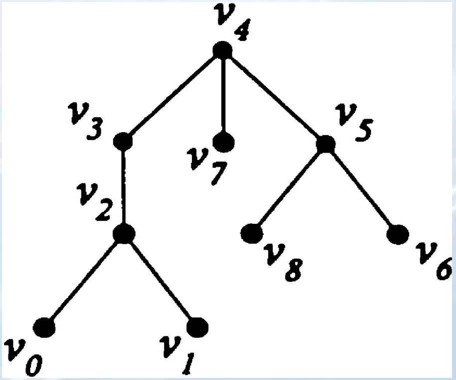

Рис. 2

Вершину зверху зображення називають ***коренем*** дерева. Дерево називають ***кореневим***, якщо визначено його корінь.

Кореневе орієнтоване дерево

Кореневе дерево *T* можна замінити на орієнтоване *T'*.

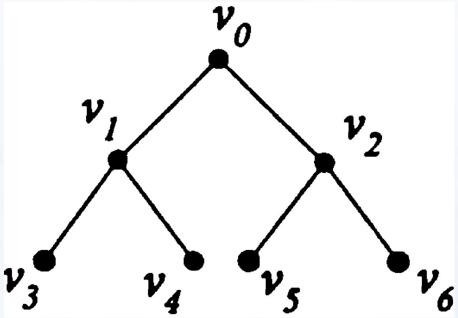

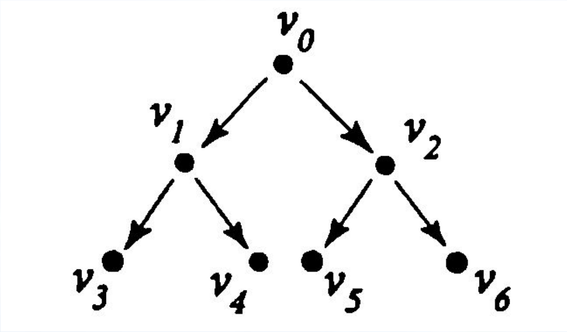

Таке дерево називається ***кореневим орієнтованим деревом*** *T'*, ***породженим*** кореневим деревом *T*.

T' відрізняється від неорієнтованого дерева і його вигляд залежить від вибору кореня.

Елементи кореневого ордерева

Рівень вершини v - це довжина шляху з кореня у вершину v.

Висота дерева - це довжина самого довгого шляху від кореня дерева до листа.

У кореневому ордереві T':

- якщо $\exists$ орієнтоване ребро з u у v, то вершина u - ***батько*** вершини v, а v - ***син*** вершини u;
- якщо u - батько v і v', тоді v і v' - ***брати***;
- якщо $\exists$ орієнтований шлях з u у v, то u - ***предок*** вершини v, а v - ***нащадок*** вершини u;
- якщо $\max$ зі степенів виходу вершин дерева $= m$, то ***дерево*** називають ***m-арним деревом***. При $m = 2$, дерево ***бінарне***.
- Вершини, які мають синів, називають ***внутрішніми***, інакше (вершини нульової напівстепені виходу) називають ***листами***.

У бінарному дереві кожен син батька позначається або як ***лівий син***, або як ***правий син***.

Приклади

Граф на рисунку - *бінарне дерево*.

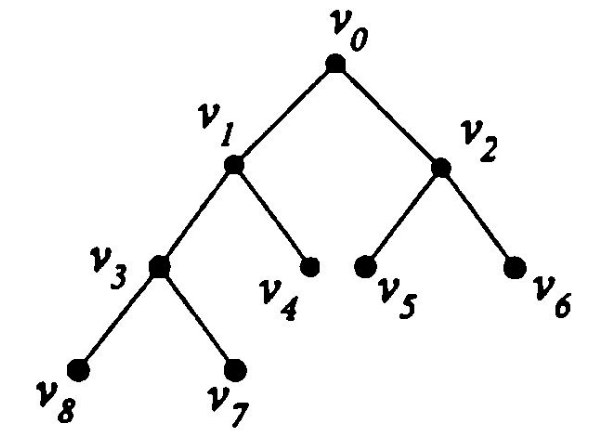

Рівень вершини v_6 = 2,

рівень вершини v_8 = 3.

Висота дерева = 3.

Вершина v_1 для v_3 і v_4 - *батько*.

Вершини v_3 і v_4, v_1 і v_2, v_5 і v_6 та v_7 і v_8 – *брати*.

Вершина v_1 для вершин v_3, v_7, v_8 - *предок*,

а v_3, v_7 і v_8 для вершини v_1 - *нащадки*

Вершина v_8 для вершини v_3 - *лівий син*,

а вершина v_4 для вершини v_1 - *правий син.*

ТЕОРЕМА 3

Якщо дерево T має e ребер і v вершин, то $v = e + 1$.

ДОВЕДЕННЯ.

Нехай є дерево T.

$\forall$ дерево можна представити як кореневе дерево, і це ніяким чином не міняє ні числа ребер, ні числа вершин.

Розглянемо орієнтоване дерево T', породжене деревом T.

У $\forall$ ребра T одна і тільки одна кінцева вершина.

$\Rightarrow$ число ребер e = числу вершин v, крім кореневої вершини.

Якщо врахувати кореневу вершину, то вершин на 1 більше, ніж ребер, тобто $v = e + 1$.

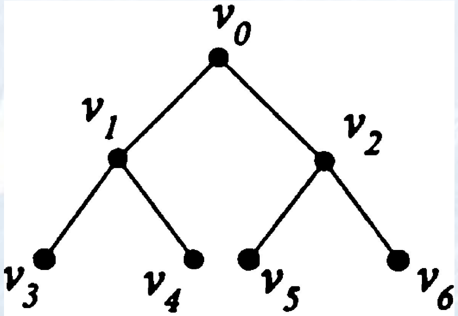

T

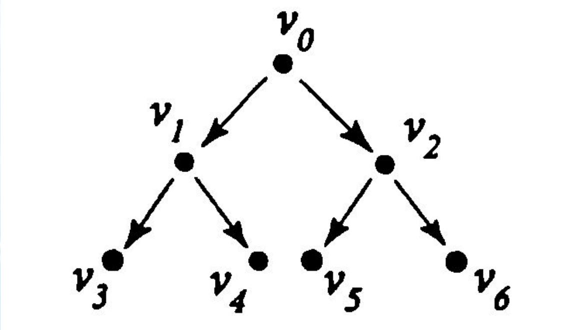

T'

ТЕОРЕМА 4

Нехай у зв'язному графі $G(V, E)$ e ребер, v вершин і $v = e + 1$, тоді G - дерево.

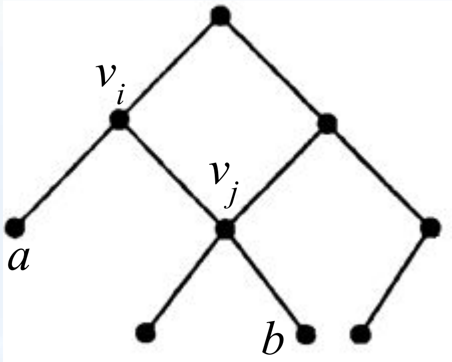

ДОВЕДЕННЯ.

Нехай в G є цикл, у якому є ребро $\{v_i, v_j\}$.

Граф G – зв'язний, $\forall$ a і b в G $\exists$ шлях з a в b через ребро $\{v_i, v_j\}$.

Вилучимо ребро $\{v_i, v_j\}$ з G, але шлях з a в b існуватиме (ребро $\{v_i, v_j\}$ заміниться альтернативним шляхом з v_i в v_j).

Якщо отриманий граф містить інші цикли, продовжуватимемо процес, поки всі цикли не будуть вилучені.

Одержимо зв'язний граф $G'(V, E')$ без циклів (дерево), в якому (за т. 3) $v = e' + 1$ (*), де $e' = |E'|$.

Якщо було вилучено n ребер, то $e = e' + n$.

За умовою теореми $v = e + 1$ і за * ($v = e' + 1$), тоді $e = e'$ і $n = 0$.

Отже, жодне ребро не було вилучено, тому G - дерево. •

Остове дерево

Говорять, що дерево G', побудоване з графа G у процесі попереднього доведення ***остове*** (***каркасне***) дерево графа G.

Дерево T називають ***остовим*** деревом графа G, якщо T - підграф графа G і кожна вершина в G - вершина в T.

ТЕОРЕМА. У кожного зв'язного графа існує підграф, який є остовим деревом.

Ордерево називають ***кореневим орієнтованим деревом***, якщо існує єдина вершина v_0 така, що $indeg(v_0) = 0$, і існує шлях з v_0 у кожну іншу вершину дерева.

На рисунку кореневе орієнтоване дерево ?

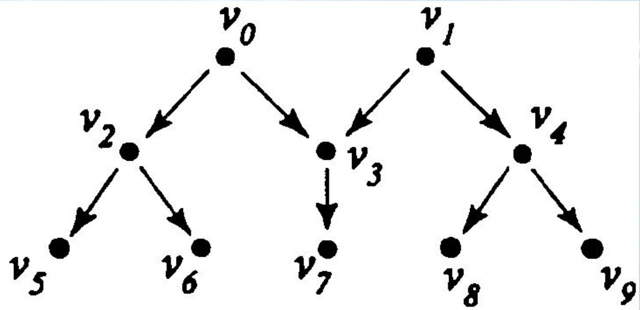

Ні.

ШЛЯХИ І ЦИКЛИ ЕЙЛЕРА

Цикл, що включає всі ребра і вершини графа $G(V, E)$, називають ***ейлеровим циклом***.

Кажуть, граф G має ***ейлерів цикл***.

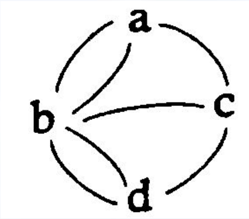

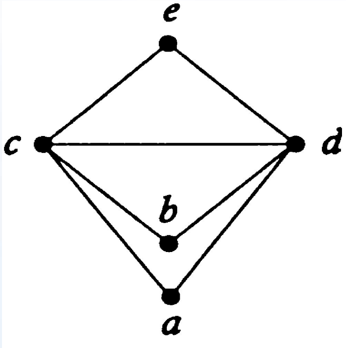

ТЕОРЕМА. Зв'язний граф $G(V, E)$ з $|V| > 2$ має ейлерів цикл тоді й лише тоді, коли степені всіх його вершин парні.

ДОВЕДЕННЯ. **⇒:** Припустимо, граф G має ейлерів цикл.

Граф є зв'язним, тому що $\forall$ вершина $\in$ циклу.

$\forall$ вершини v графа G щораз, коли ейлерів цикл проходить через v, він вносить 2 у степінь v. Тому степінь v парна.

⇐: зв'язний граф з парними степенями вершин має ейлерів цикл. Доведемо індукцією за кількістю вершин.

База. Теорема справедлива при $|V| = 3$.

Припущення. Зв'язний граф з вершинами парної степені при $|V| < k$, має ейлерів цикл.

ДОВЕДЕННЯ

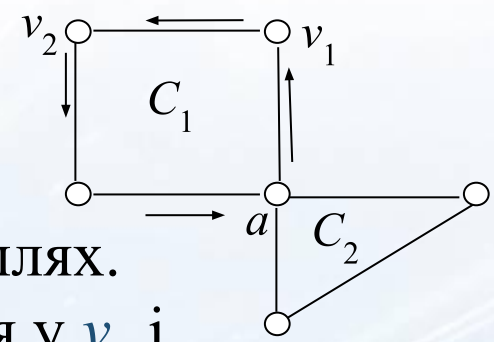

Інд. перехід. Нехай G - зв'язний граф з $|V| = k$ вершинами парної степені.

Зі зв'язності $G \Rightarrow \exists$ шлях з v_1 в v_2. Степінь v_2 парна $\Rightarrow \exists$ ребро, по якому можна продовжити шлях.

Оскільки граф скінченний, то шлях повернеться у v_1 і буде побудовано цикл C_1.

Якщо C_1 - ейлерів цикл для G, *то* твердження доведено,

інакше вилучимо ребра циклу C_1 з G та ізольовані вершини і отримаємо підграф G'.

Степені вершин циклу C_1 парні $\Rightarrow$ всі вершини G' парної степені.

У $G' < k$ вершин парної степені, тому граф G' має ейлерів цикл C_2.

У C_1 і C_2 є спільна вершина (a).

Можна побудувати цикл з початком в a, пройти C_1, повернутися в a, потім пройти C_2 і повернутися в a.

Якщо новий цикл не є ейлеровим для G, ...

Ейлеровий шлях

Нехай $G(V, E)$ - граф. ***Шлях***, що включає кожне ребро графа G тільки 1 раз називають ***ейлеровим***. Говорять, що граф G має ейлерів шлях.

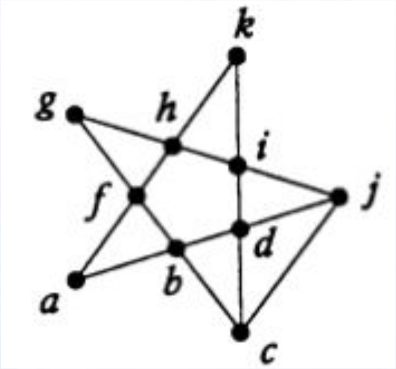

ТЕОРЕМА. Граф (мультиграф або псевдограф) має власний ейлерів шлях $\Leftrightarrow$ він зв'язний і рівно 2 його вершини мають непарну степінь.

Орієнтований ейлерів цикл

Нехай $G(V, E)$ - орграф. ***Орієнтованим циклом*** називають орієнтований шлях ненульової довжини з вершини в ту ж саму вершину без повторення ребер.

Нехай $G(V, E)$ - орграф. Орієнтований цикл, що включає всі ребра й вершини графа G, називають ***ейлеровим циклом***. Говорять, що орієнтований граф G має ейлерів цикл.

ТЕОРЕМА. Орграф має ейлерів цикл $\Leftrightarrow$ він зв'язний і степінь входу кожної вершини дорівнює її степені виходу.

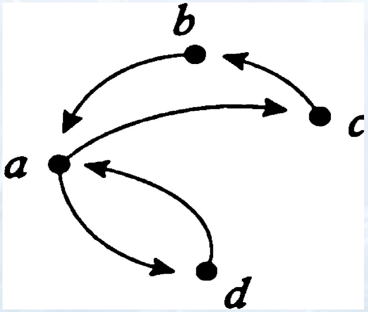

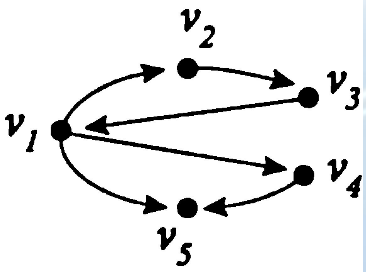

СПОСОБИ ПОДАННЯ ГРАФІВ

Матрицею інцидентності неорієнтованого графа G (M: array [1..p, 1..q] of 0..1) називають $p \times q$ матрицю M, рядки якої позначені вершинами, а стовпці - ребрами графа, з елементами

$$m_{ij} = \begin{cases} 1, \text{ якщо вершина } i \text{ інцидентна ребру } j, \\ 0, \text{ інакше.} \end{cases}$$

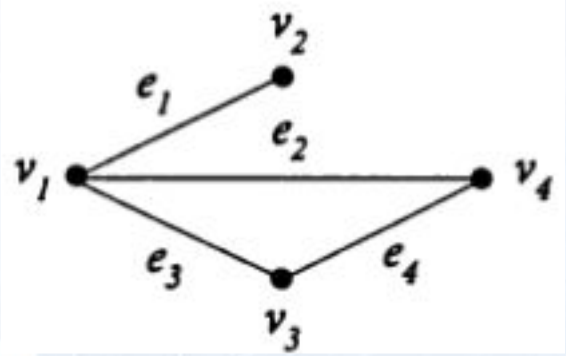

$$\begin{array}{c|cccc} & e_1 & e_2 & e_3 & e_4 \\ \hline v_1 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ v_2 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ v_3 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ v_4 & 0 & 1 & 0 & 1 \end{array}$$

Степінь вершини = сумі одиниць рядка цієї вершини.

Для простого графа в кожному стовпці рівно 2 одиниці й однакових стовпців немає.

Для матриці інцидентності обсяг пам'яті $\boldsymbol{n(p,q) = O(pq)}$.

Матриця інцидентності псевдомультиграфа

У матриці інцидентності мультиграфа будуть однакові стовпці (для кратних ребер).

У матриці псевдографа петлі відповідає елемент, рівний 2, і матриця інцидентності не булева.

Нехай *G* - граф, зображений на рис. 1, його матриця інцидентності зображена на рис. 2.

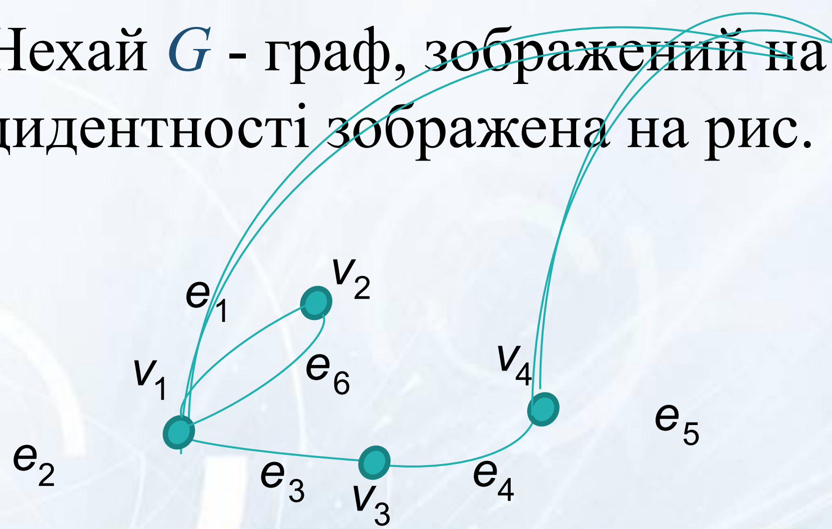

Рис. 1

$$
\begin{array}{c}
 \\ V_1 \\ V_2 \\ V_3 \\ V_4
\end{array}
\begin{array}{c}
\begin{array}{cccccc} e_1 & e_2 & e_3 & e_4 & e_5 & e_6 \end{array} \\
\begin{bmatrix}
1 & 2 & 1 & 0 & 0 & 1 \\
1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\
0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\
0 & 0 & 0 & 1 & 2 & 0
\end{bmatrix}
\end{array}
$$

Рис. 2

Матриця інцидентності орграфа

Матрицею інцидентності орграфа G називають $p \times q$ матрицю M з елементами m_{ij} $(i = 1..p,\ j = 1..\ q)$, де

$$m_{ij} = \begin{cases} -1, \text{якщо дуга } e_j \text{ виходить з вершини } v_i, \\ 1, \text{якщо дуга } e_j \text{ входить у вершину } v_i, \\ 2, \text{якщо дуга } e_j \text{ - це петля у вершині } v_i, \\ 0, \text{в інших випадках.} \end{cases}$$

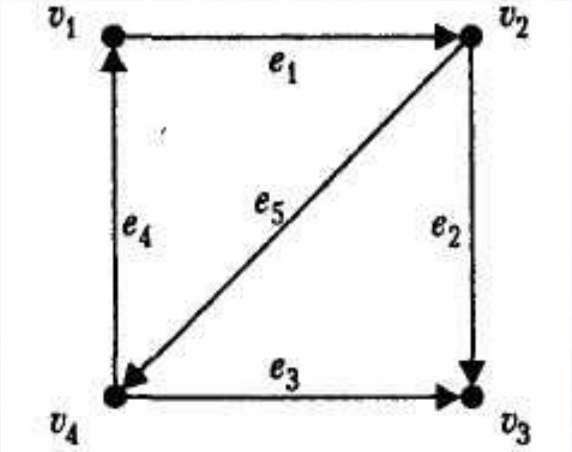

$$\begin{array}{c|ccccc|} & e_1 & e_2 & e_3 & e_4 & e_5 \\ V_1 & -1 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ V_2 & 1 & -1 & 0 & 0 & -1 \\ V_3 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ V_4 & 0 & 0 & -1 & -1 & 1 \end{array}$$

M: **array** [1..p, 1..q] **of** -1..2.

Матриця суміжності

Матрицею суміжності простого графа називають булеву $p \times p$ матрицю M (M: array [1..p, 1..p] of 0..1) , рядки і стовпці якої позначені вершинами графа в однаковому порядку, а елементи

$$m_{ij} = \begin{cases} 1, \text{якщо є ребро з } v_i \text{ у } v_j, \\ 0, \text{ інакше.} \end{cases}$$

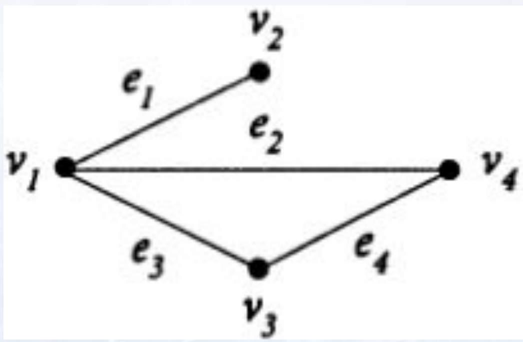

$$\begin{array}{c} \\ v_1 \\ v_2 \\ v_3 \\ v_4 \end{array} \begin{array}{c} \begin{array}{cccc} v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \end{array} \\ \begin{bmatrix} 0 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 \end{bmatrix} \end{array}$$

У матриці суміжності мультиграфа m_{ij} = кратності ребер.

У матриці суміжності псевдографа петлі відповідає 1 на головній діагоналі.

Властивості матриці суміжності в точності збігаються із властивостями матриці відношень.

Для матриці суміжності $n(p,q) = O(p^2)$.

Приклади

Побудувати матрицю суміжності орграфа *G*.

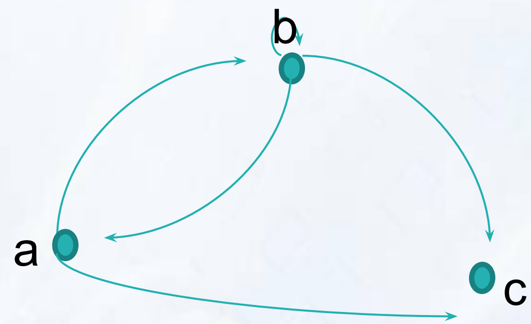

Рис. 1

$$\begin{array}{c|ccc|} & a & b & c \\ \hline a & 0 & 1 & 1 \\ b & 1 & 1 & 1 \\ c & 0 & 0 & 0 \\ \hline \end{array}$$

Рис. 2

Дуже часто позначення вершин несуттєві. У таких випадках матриці наводять без позначень.

Матриця

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

є матрицею суміжності орграфа, у якого 4 вершини і 8 ребер.

Список суміжності

Списком суміжності називають списочну структуру, яка відображає суміжність вершин і складається з масиву покажчиків *Г*: array [1..*p*] of ↑*N* на списки суміжних вершин (елементом списку є структура *N*: record *v*: 1..*p*; *n*: ↑*N* end).

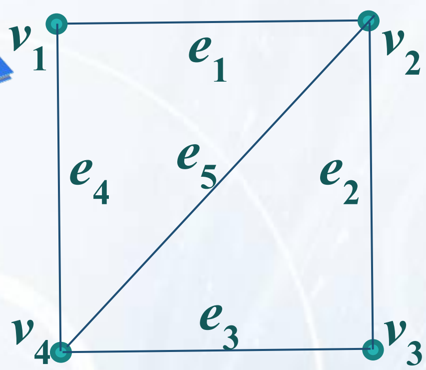

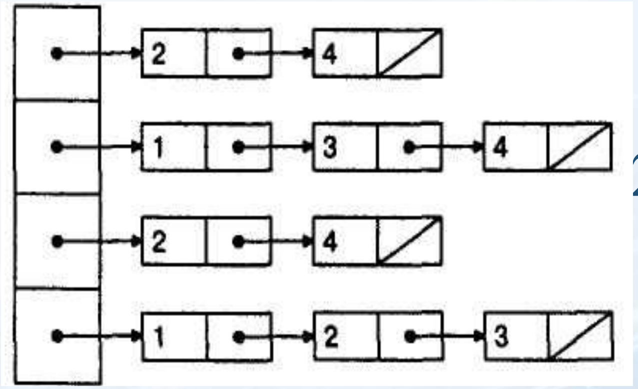

2q)

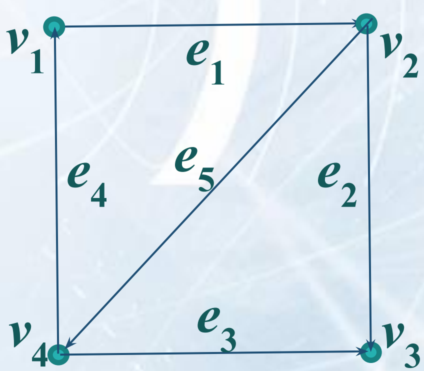

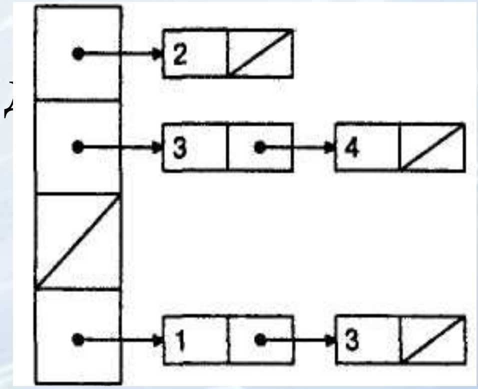

графів

Список ребер

Списком (***масивом***) ***ребер*** (для орграфів ***списком*** (***масивом***) ***дуг***) називають подання графа за допомогою масиву структур E: array $[1..q]$ of record b, e: $1..p$ end, що відображає список пар суміжних вершин.

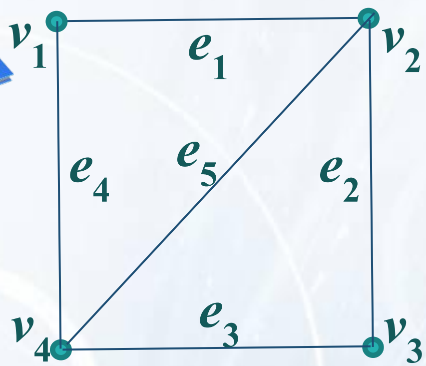

b	e
1	2
1	4
2	3
2	4
3	4

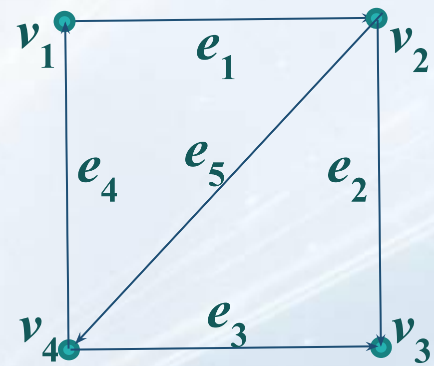

b	e
1	2
2	3
2	4
4	1
4	3

Для масиву ребер (або дуг) $n(p,q) = O(2q)$.

Пошук шляху фіксованої довжини k

Важливим застосуванням матриці суміжності є пошук шляху фіксованої довжини k.

Нехай $A = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$ иця суміжності орграфа G.

Знайдемо матрицю $A^{\odot 2} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} \odot \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$ $\begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}$

Елемент $A_{12}^{\odot 2} = \mathbf{1}$, тому що $A_{14} = 1$ і $A_{42} = 1$: $\exists$ ребра (v_1, v_4) і (v_4, v_2). Тобто, з v_1 у v_2 $\exists$ шлях $v_1 v_4 v_2$ довжини 2 (2-шлях).

У загальному випадку $A_{ij}^{\odot 2} = 1 \Leftrightarrow \exists\ k \mid A_{ik} A_{kj} = 1$ ($\exists$ ребра (v_i, v_k) і (v_k, v_j)) або 2-шлях з вершини v_i у вершину v_j).

Якщо використати звичайне множення матриць, то A_{ij}^2 рівне числу значень $k \mid A_{ik}$ і A_{kj} дорівнюють 1, тому воно дорівнює кількості шляхів з вершини v_i у вершину v_j довжини 2.

ТЕОРЕМИ

Нехай G - (ор) граф з вершинами $v_1, v_2, \ldots, v_n$ і матрицею суміжності A.

Т. 1. Шлях довжини k (k-шлях) з v_i в v_j для $k = 1..n$ $\exists \Leftrightarrow A_{ij}^{\odot k} = 1$.

Т. 2. З v_i у v_j $\exists$ m шляхів довжини k, де $k = 1..n \Leftrightarrow A_{ij}^{k} = m$.

Т. 3. Нехай $\hat{A} = A \vee A^{\odot 2} \vee \ldots \vee A^{\odot n}$. Тоді $\hat{A}_{ij} = 1 \Leftrightarrow \exists$ шлях з v_i в

Т. 4. Нехай $\hat{I} = I \vee A \vee A^{\odot 2} \vee \ldots \vee A^{\odot n}$, де I - мультиплікативна одинична матриця. Тоді $\hat{I}_{ij} = 1 \; \forall \; i, j \Leftrightarrow$ граф G (дуже) зв'язний.

Т. 4 $\Rightarrow$ з означення (сильної) зв’язності (орієнт.) графів.

З Т. 3 $\Rightarrow$ що якщо R - відношення, задане (орієнт.) графом G, і A - матриця суміжності графа G, то $\hat{A}$ - матриця суміжності графа, що описує транзитивне замикання R.

ТЕОРЕМА (загальний випадок, не обов'язково зв'язний граф)

Т. 5. Нехай G - граф з n вершинами і матрицею суміжності A і $\hat{A}^I = I \vee A \vee A^2 \vee A^3 \vee \ldots \vee A^n$. Тоді вершини можна впорядкувати так, що $\hat{A}^I$ матиме вигляд (рис. 1)

$$\begin{bmatrix} \hat{A}_1 & & & & \\ & \hat{A}_2 & & 0 & \\ & & \hat{A}_3 & & \\ & 0 & & \ddots & \\ & & & & \hat{A}_m \end{bmatrix},$$

Рис. 1

$$\begin{bmatrix} A_1 & & & & \\ & A_2 & & 0 & \\ & & A_3 & & \\ & 0 & & \ddots & \\ & & & & A_m \end{bmatrix}.$$

Рис. 2

де $\hat{A}_i$ - квадратна матриця, головна діагональ якої спрямована уздовж головної діагоналі $\hat{A}^I$ і містить всі її елементи, рівні 1. $\forall$ елемент $\hat{A}^I$ поза матрицями $\hat{A}_i$ рівний 0.

Матрицю A можна розбити на блоки того ж розміру, що і $\hat{A}$, при цьому A матиме вигляд (рис. 2), де A_i має таку ж форму, як $\hat{A}_i$, і є матрицею суміжності компоненти графа G, а $\forall$ елемент матриці A поза всіма матрицями A_i рівний 0.

ДОВЕДЕННЯ

Якщо всі вершини G, які $\in$ одній компоненті, помістити поряд, то блок матриці $\breve{A}^I$, що складається лише з рядків і стовпців, позначених цими вершинами, містить тільки 1 (між 2-ма $\forall$ такими вершинами $\exists$ шлях).

$\forall$ інший елемент A в рядках і стовпцях даної компоненти = 0, оскільки не $\exists$ шляху з вершин даної компоненти до вершин іншої.

Оскільки для блоків $\breve{A}_i$ вершини, що позначають його рядки і стовпці, $\in$ одній і тій самій компоненті, відповідний блок A_i у матриці A представляє граф - компоненту графа G.

Всі інші елементи того ж рядка (стовпця) матриці A, позначені цими вершинами = 0.

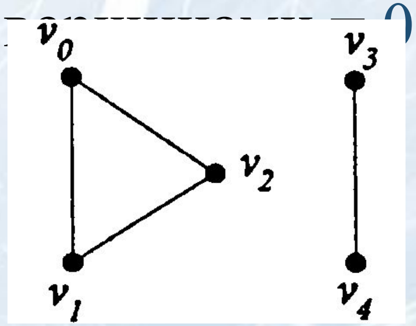

$$A = \begin{matrix} 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \end{matrix} \qquad \breve{A}^I = \begin{matrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \end{matrix}$$

Алгоритм Уоршолла (Роя-Уоршолла)

Пошук матриці суміжності $\overset{\vee}{A}$ графа транзитивного замикання відношення R, заданого (орієнтованим) графом G.

АЛГОРИТМ УОРШОЛЛА 1

1. Розглянути стовбець $j = 1$ матриці A. Знайти рядок $i \neq j$ цього стовпця, у якому є 1, і замінити його на суму 1-го та i-го рядків.
2. Розглянути j-ий стовбець матриці, побудованої на кроці $j - 1$. Знайти рядок $i \neq j$ цього стовпця, у якому є 1, і замінити його на суму j-го та i-го рядків.
3. Продовжувати, поки не будуть розглянуті всі стовпці.

$j = 1$

$$\begin{array}{c|cccc|} & v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \\ \hline v_1 & \boxed{1} & 0 & 0 & 1 \\ v_2 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ v_3 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ v_4 & 0 & 1 & 0 & 0 \end{array}$$

$j = 2$

$$\begin{array}{|cccc|} v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \\ \hline 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & \boxed{1} & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \end{array}$$

$j = 3$

$$\begin{array}{|cccc|} v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \\ \hline 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & \boxed{1} & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \end{array}$$

$j = 4$

$$\begin{array}{|cccc|} v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \\ \hline 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & \boxed{1} \end{array}$$

Результат:

$$\begin{array}{|cccc|} v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \\ \hline 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \end{array}$$

Алгоритм Уоршолла 2

АЛГОРИТМ УОРШОЛЛА 2

Цикл по k від 1 до n:

Цикл по i від 1 до n:

Цикл по j від 1 до n:

$$A_{ij} = A_{ij} \vee (A_{ik} \wedge A_{kj});$$

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Кінець циклу.

$$A = \begin{array}{c} \\ v_1 \\ v_2 \\ v_3 \\ v_4 \end{array} \begin{array}{c} \begin{array}{cccc} v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \end{array} \\ \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \end{bmatrix} \end{array} \quad \begin{array}{c} \\ v_1 \\ v_2 \\ v_3 \\ v_4 \end{array} \begin{array}{c} \begin{array}{cccc} v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \end{array} \\ \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} \end{array} \quad \begin{array}{c} \\ v_1 \\ v_2 \\ v_3 \\ v_4 \end{array} \begin{array}{c} \begin{array}{cccc} v_1 & v_2 & v_3 & v_4 \end{array} \\ \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix} \end{array}$$

ГІПЕРКУБИ І КОД ГРЕЯ

Відстанню між двома вершинами графа називають довжину самого короткого шляху між ними.

Діаметром графа називається найбільша відстань між двома будь-якими його вершинами.

n-вимірним кубом (n-гіперкубом) називають простий граф, вершини якого зображають всі 2^n бітових рядків довжини n (позн. Q_n). Дві вершини в Q_n з'єднані ребром тоді й лише тоді, коли бітові рядки відрізняються точно в одному біті.

n-гіперкуб може бути використаний для з'єднання до 2^n комп'ютерів.

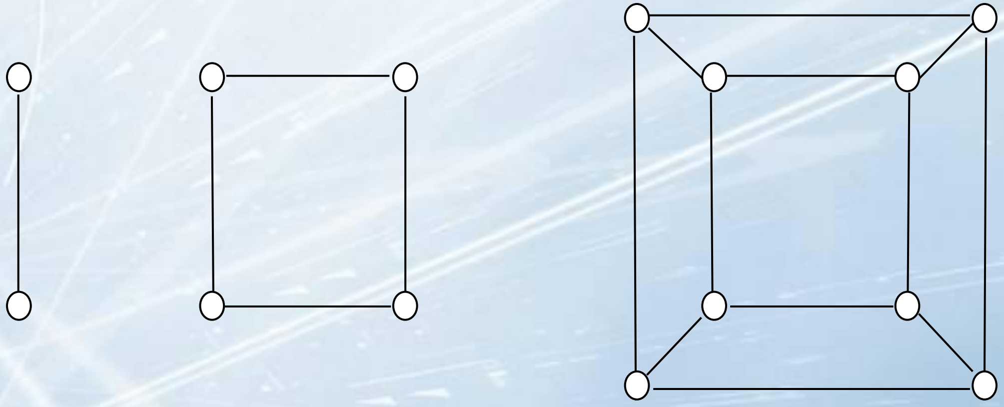

Рекурсивний алгоритм побудови n-гіперкуба

Граф Q_{n+1} отримують з двох графів Q_n з'єднанням ребрами їх однаково позначених вершин. Потім до бітових рядків у вершинах першого з графів Q_n зліва дописують 0, другого - 1.

Для $n = 1$ одну вершину позначимо 1, а іншу - 0. Одержуємо граф рис. 1 (вершини позначають всі булеві рядки довжини 1).

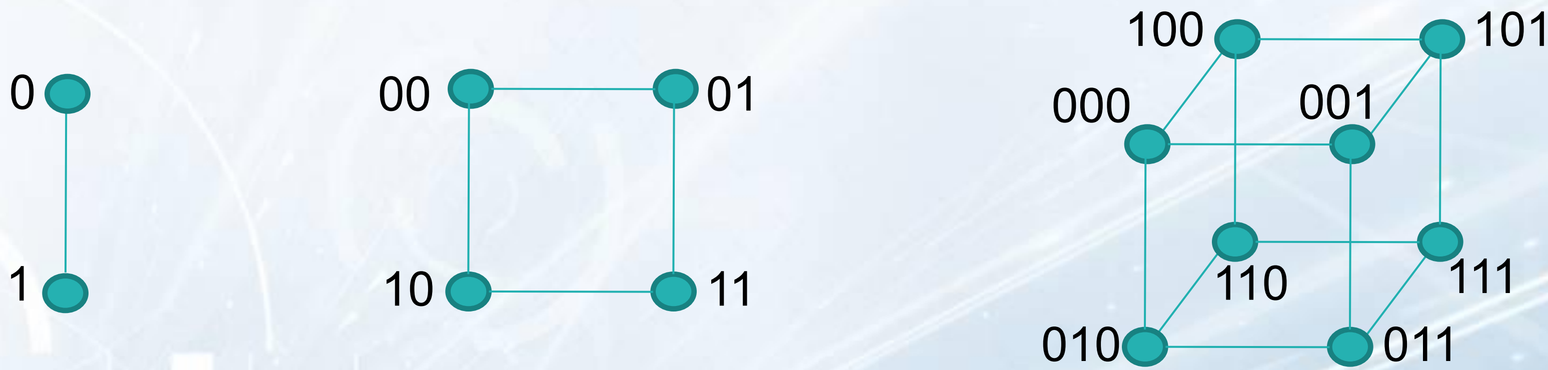

Q_1 Q_2 Q_3

Для Q_2 вершини позначено 11, 10, 01 і 00 (всі булеві рядки довжини 2).

Для Q_3 вершини позначено 111, 110, 101, 100, 011, 010, 001, 000 (всі булеві рядки довжини 3).

Послідовність вершин n-вимірного куба

При побудові таблиць істинності список всіх можливих наборів значень логічних змінних є вершини гіперкубів порядку 1, 2, 3 і 4.

порядок 1	порядок 2	порядок 3	порядок 4
0	00	000	0000
1	01	001	0001
	10	010	0010
	11	011	0011
		100	0100
		101	0101
		110	0110
		111	0111
			1000
			1001
			1010
			1011
			1100
			1101
			1110

Алгоритм побудови послідовності вершин k+1-вимірного куба

Послідовність вершин для $k+1$-вимірного куба отримують, використовуючи дві послідовності вершин k-вимірного куба в такий спосіб:

1) Помістити 1 перед кожною вершиною в послідовності вершин k-вимірного куба (вершини, які були суміжними в k-вимірному кубі, із приставленою одиницею залишаються суміжними в $k+1$-вимірному кубі).

2) Помістити 0 перед кожною вершиною в послідовності вершин k-вимірного куба (вершини, які були суміжними в k-вимірному кубі, із приставленою одиницею залишаються суміжними в $k+1$-вимірному кубі).

3) Помістити послідовність, побудовану в (2), слідом за послідовністю, побудованою в (1).

Карти Карно

Розглянемо карти Карно:

	q	~q
p	11	10
~p	01	00

	q	q	~q	~q
p	111	110	100	101
~p	011	010	000	001
	r	~r	~r	r

	q	q	~q	~q	
p	1111	1101	1001	1011	s
p	1110	1100	1000	1010	s
~p	0110	0100	0000	0010	~s
~p	0111	0101	0001	0011	~s
	r	~r	~r	r	

Кожна вершина суміжна до іншої вершини, якщо вони суміжні як вершини куба порядку *n*.